

Рецензия

от доц. д-р Велислава Карагенова
за Докторската дисертация на

Велислава Стоянова

КЛАВИРНИ АСПЕКТИ В КАМЕРНАТА МУЗИКА НА НИКОЛАЙ СТОЙКОВ

Представеният в завършен вид дисертационен труд отговаря на изискванията на закона за присъждане на научна и образователна степен “Доктор”. Написан е в обем от 276 страници. Основното изложение е разположено на 256 от тях и обхваща: увод, четири глави с 36 нотни примера, заключение с изводи. Следват: раздел Литература, който обхваща ползваните източници в изследването – общо **127, 6** от тях на чужд език (руски език) и **13** интернет-източници, и три приложения – сред които хронологично представено съдържанието на **цикъла „Музикален пантеон” оп.40**, Каталог на клавирните ансамбли от Н. Стойков (1976-2018г.) както и клавирни творби на Николай Стойков в репертоара на Велислава Стоянова. В процеса на работа върху изследването Стоянова е реализирала шест публикации по темата, представени на форуми и в специализирани издания на АМТИИ.

Н. Стойков е сред онези български композитори, чието творчество се радва на признанието и уважението на изпълнители и изследователи от различни поколения. Виталността на неговата музика успява да ангажира професионално и емоционално вниманието към себе си.

Докторантът В. Стоянова избира за обект на изследването си камерното творчество на Н. Стойков, като жанр с особен артистичен статут сред дейността на композитора, а като предметна област, върху която да се концентрира вниманието ѝ - клавирните аспекти в камерната музика на Стойков, пианото като част от ансамбъла, неговото участие в изграждането, формообразуването и

драматургията на творбата. Обикновено въпросът „защо точно тази тема?“ съпътства всяко изследователско начинание. Избора си Стоянова обосновава в увода. В професионален план интересът към темата е породен от ролята, която **пианото** заема в творчеството на Н. Стойков и от присъствието на **камерността**, като специфична особеност на съвременното музикално мислене и тип отношение към действителността. За твореца Стойков *„полето на камерната музика е по-богато, с по-големи възможности, откъм форми, емоционално излъчване, откровеност към слушателя“*, както споделя самият той. Бих добавила, че то е мястото на идеалните „завръщания“, огромно смислово пространство, към което композиторът често поглежда. Там той е в стихията си да експериментира, да се себеизявява, да налага творчески решения. А пиано е онзи „божествен“ инструмент с неизчерпаеми възможности, който в представите на Стойков може да пресъздаде всичко.

От друга страна, изследователката заявява силното си лично пристрастие и интерес към камерното творчество на Стойков, обусловени от убеждението, че творбите на композитора представляват за интерпретатора *„истинска школа за овладяване на съвременна пианистична и ансамблова култура“*. Философът В. Стефанов е написал, че *„опитът на творбите нараства с нашия опит“* на интерпретатори. Всъщност това е залогът на всяка интерпретация – да преодолее различията, да превърне далечното в близко, чуждото - в свое. Всичко това ми дава основание да възприема настоящото дисертационно изследване като важно за българската музикално-изпълнителска култура. Несъмнено въпросите, които темата повдига са съществени, значими и дават на докторанта добра възможност да ги конструира и развие, а българската музика заслужава да получи нови диалогични шансове.

Задачите, които си поставя Стоянова в процеса на работата са:

- ✓ хронологично проследяване на създадените от Николай Стойков камерни творби, в състава на които се включва пианото;
- ✓ открояване на мястото на тази жанрова зона в творчеството на композитора и в изпълнителската практика;

- ✓ изпълнителски анализ на произведенията
- ✓ определяне на значението на тези творби като част от изпълнителския и от педагогическия репертоар.

Разсъжденията си тя излага на основата на важни в музикалното изкуство аналитични методи – изпълнителски, съдържателен, исторически анализ.

Съдържателният план на дисертационния труд следва структура, в чието многообразие логично намират място всички най-важни ракурси, осветляващи проблематиката. Изследването залага на възможността евристичният ефект да се случва както от последователно разгръщаща се аргументация, така и от следване на хронологичната нишка и съпоставяне на сходни композиционни модели и решения (от творчеството на композитора).

Първа глава обхваща вокално-инструменталното творчество на Стойков, представено чрез: „*Ранни песни*” оп.1 за нисък женски глас и пиано, четири миниатюри „*Танки*”, солови народни песни с клавирен съпровод, *Багатели* за женски глас и пиано – I и II тетрадка, *Багатели* за мъжки глас и пиано. Общият преглед на циклите цели да изясни мястото и значението на всеки един от тях в цялостната творческата еволюция на композитора. Акцентът естествено пада върху клавирната партия, нейната съдържателност, художествени и структурни функции. Анализирайки циклите, изследователката извежда няколко линии, станали важни не само за камерното вокално–инструментално творчеството на Стойков:

- значимостта на клавирната партия в образното изграждане на песните. Стоянова подчертава връзката между вокална, клавирна изказност и поетично начало. „*Клавирната партия издава своя приоритет, без да обезличи вокалната*”, нейната характеристичност е извлечена от същността на творбата.

- присъствието на съвременността в композиционните похвати на Стойков: съвременен нотопис, графичното изразяване на музикална мисъл, /звукови ефекти/, отношение към фонизма, условност в метрическа организация, отпадане на арматурните знаци. Композиторът черпи своята сила и гради авторитет, опирайки се на съвременния „език“, чрез него търси и открива

творчески пространства.

- Докторантът подчертава и тясната връзка между фолклорната традиция и оригиналните авторски решения. Именно в синтеза на модерни композиционни техники и българска фолклорна традиция Стойков намира отправната точка за творчеството си. Във взаимопроникването между чуждо и свое, творецът получава шанс да изрази импулсите си. „Фаталната“ среща на Стойков с българския фолклор ни е добре позната от изказванията на самия композитор. Народната музика, със своите културно-исторически контексти, събужда у него силни емоции. Композиторът нееднократно изразява предпочитания си към избора на народни текстове за основа на своите песни. По-избистрени, според Стойков, народните стихове имат сила, която авторската поезия не носи. Тези дадености на народната песен разширяват периметъра си и в инструменталната народна музика, която Стойков обработва, а оттам запазват цялото му творчество. Творческият инстинкт към фолклора дава възможност на композитора да заяви своето присъствие, да се самоутвърди.

- В тази връзка Стоянова коментира и ролята на клавирната партия като медиатор в това сложно, но естествено за композитора единство. Клавирната партия кодира възможности за жанрови трансформации: прераждане в пиеси за соло пиано, в клавирни ансамбли и други камерни творби.

Приемам представените от В. Стоянова коментари и изводи като важна и необходима отправна точка към изясняване на оригиналността и самобитността в мисленето на Стойков и проследяване на творческия му път. Всички очертани аспекти от индивидуалния му авторски почерк намират развитие и аргументиране в следващите глави.

Във Втора глава В. Стоянова визира камерно-инструменталните опуси на Стойков, в които присъства пианото. В общия преглед на жанровете, намерили място в обем от 19 опуса, тя очертава водеща за композитора тенденция - посочва особената „комуникативност“ на този жанр, близък до артистичното ампло на композитора. Стойков усеща „експлозивния характер“ на малките камерни състави и използва пълноценно техния тембров и драматургичен заряд.

Именно тези качества съхраняват интереса му към малкия ансамбъл до ден днешен. Аналитичният ракурс към творбите и клавирната партия в частност показва стремежа на изследователката да обхване в дълбочина специфичните черти, маркирали индивидуалността на композиторския стил. Сред коментираните компоненти, участващи във формалното и образно изграждане, Стоянова извежда експериментирането на композитора в областта на сонорно-колористичната изобразителност, отношението към тембъра и неговия интензитет, ролята и внушенията на вертикала, изграждането на форма на базата на редуване на ярки, контрастни сфери. В камерно-инструменталните опуси изследователката обръща внимание и на други важни аспекти - детайлизирането на музикалната фактура, психологизацията в музикалната образност, нюансирането на емоционалните състояния. Отново е подчертано мястото на фолклора в творчеството на Стойков като особен смислов и емоционален координатор на редица процеси, очертаващи спецификата на създаденото.

На този фон клавирната партия, като част от комплексността на ансамбала, оформя пространство, в което работата и търсенията на пианиста могат да бъдат изключително интересни и пълноценни.

Високите постижения на Стойков в тази жанрова сфера са получили адекватно и задълбочено изследване. Информацията е поднесена детайлизирано и разкрива сериозни познания върху материята. В анализа на произведенията е проявена компетентност и разбиране към характерни за стила на твореца композиционни модели, техники и норми. Докторантът отделя внимание на **средствата**, избрани да защитят съвременните индивидуални концепции. Без да се причислява към българския аван-гард, Стойков намира за творчеството си онези ресурси, с които да преодолее и надгради традициите и да защити артистичните си търсения.

Център на изследването несъмнено е **Трета глава – Клавирните ансамбли в творческото пространство на Стойков**. В. Стоянова с основание представя тези произведения като „репрезентативна част“ от композиционния

стил на Стойков.

Клавирните ансамбли на Стойков са концентриран израз на неговата артистична визия за света и естетическите му схващания. Те са особено „огледало“ на същността на твореца и формират съществена част от харизматичността на музикалното му слово. Устойчивото им присъствие в художественото наследство на композитора през годините подсилва тяхната значимост. В изследването творбите са поставени в контекста на други подобни явления в българската клавирна музика. Така докторантът очертава по-ясно тяхното място и значимост в художествения репертоар, както и приложимостта им в обучението. Голяма част от ансамблите са написани от Стойков с грижа за младите пианисти, за развитие на тяхното ансамблово чувство и умения да слушат, балансират и реагират темброво.

Прави впечатление, че между типичните за жанра прояви – клавирният ансамбъл, създаден като оригинална пиеса за 4 ръце или 2 пиана и клавирният ансамбъл като транскрипция на друга творба – в творчеството на Стойков доминира вторият. Композиторият често се обръща и към собствените си произведения като основа, като извор за творческо вдъхновение. В. Стоянова разкрива широкия диапазон на творческо „вариране“, който Стойков използва в музиката си, коментира богатото взаимодействие на композиторски идеи, конструкции, варианти, преминаващи през различните съчинения. Характерното за композитора „активно трансформиране и обогатяване“ е част от способността на твореца за нов, различен прочит. Новото не означава просто редактирано старо, промяната засяга различни равнища – изказ, концептуални аспекти, структура и т. н. Същевременно интересът към транскрибиране у Стойков е не само плод на дълбок творчески импулс, той е резултат от огромна музикална култура и интелигентност. Композиционното „сондиране“ и „навлизане“ в различни епохи, школи, жанрове, стилове, което Стойков прави, и появата на проект като Музикален пантеон го доказват.

Като важен положителен момент в тази глава от изследването определям споделения личен опит на докторанта - изпълнителски и педагогически. Прави

впечатление, че нивото на познание, на навлизане в същността на проблематиката е особено ярко защитено там, където личното съприкосновение и емоционалният допир с музиката на Стойков са най-силни. Несъмнено творческите контакти с композитора са изиграли важна роля в развитието и израстването на Велислава Стоянова, както личностно така и професионално. Многобройните концертни изяви на пианистката с творби на Стойков в периода на работата ѝ върху изследването го доказват. Тя е реализирала на сцена 12 премиери на солови и ансамблови творби на Н. Стойков в поредица от 17 концерта. За всеки изпълнител живият контакт с автора представлява изключителна ценност. Възможността за верификация на интерпретаторски идеи и хипотези създава усещане за стабилност и сигурност и е повод за самочувствие. Придобитата изпълнителска смелост, обогатяването на ансамбловите компетенции, навлизането в дълбочина в спецификата на музиката на Стойков, говорят за сериозно професионално израстване и надграждане в познанията, а това значи, че една от основните линии в докторската степен – образователната - е реализирана напълно. Очевидно музиката на Стойков, близка емоционално и образно до пианистката, ѝ дава шанс да изрази себе си, да се изяви.

Четвърта глава систематизира широкия спектър от качества, необходими на един изпълнител при интерпретиране на музиката на Николай Стойков.

Съвременната музика поставя изпълнителя в особена ситуация – „гласува му доверие“. Създаваните композиционни форми с „място“ за еквивалентна изява на изпълнителя като съ-творец обаче носят не само свобода, те формират, генерират отговорности.

Като използва за отправна точка труда на Меглена Апостолова, „Пианистът – слуга или лидер в авангардната клавирна музика на ХХ“, обобщаващ възгледи и на други автори по този въпрос (Ф. Уотърмен, Д. Бърк и др.), Стоянова оформя „ролите на пианиста“, разгледани в осем направления: Пианистът-детектив; Пианистът-виртуоз; Пианистът-диригент; Пианистът-композитор; Пианистът-музиколог; Пианистът-художник; Пианистът-актьор,

Пианистът-партньор.

Може да ги синтезираме така - пианистът, способен да откликва адекватно в ролята си на съавтор; наблюдателен като детектив, за да достигне до композиционите дълбочини; пианистът, способен да ръководи и контролира изпълнението с точността на диригент; пианистът виртуоз, владеещ огромен технически запас; пианистът като убедителен художник и актьор, за да пренесе посланията до слушателската аудитория; пианистът с богати познания, исторически, стилови, теоретични – които да обезпечат изграждането на хипотетичен изпълнителски модел; пианистът-партньор – важна част от едно компактно цяло.

Всички обобщения на В.Стоянова са ориенирани към опита, разгръщаш се от досега с музикалното произведение.

Заключението обобщава стъпките по работата върху дисертационния труд и сумира изводите от различните глави в три направления - по отношение на композиционното изграждане на клавирната партия в камерните творби, по отношение на функцията на клавирната партия в камерните творби и по отношение на нейната проблематика в изпълнителски аспект.

Докторантът представя и приносите на своето изследване, които отговарят на постигнатите в труда резултати.

Прави впечатление, че настоящият дисертационен труд се позовава на богата, разнообразна и актуална научна среда, демонстрира широка осведоменост, детайлно и пълноценно познаване на научните изследвания и публикации по проблема. В. Стоянова заявява умения не само за работа с научна литература по проблем, но и за структуриране на изложението, за достигане до изводи, чиято база в изложението е лесно откриваема. Особено радват коментарите, разкриващи личното отношение и опит на докторанта, демонстриращи изпълнителски познания и способност да се бори с всички компоненти на композиторската идея. Творбите на Стойков са разгледани индивидуално, но и в съпоставка с други произведения от творчеството на композитора. Изведените паралели разкриват устойчиви тенденции и решения

от артистичния свят на Стойков.

Ако за твореца е присъщо да създава своя културен универсум и да го насища със знаци, знакови послания и символи, то на изпълнителя се поверява прочитът на музикалния текст и осмислянето на откритото в съдържанието. Появата на подобен труд несъмнено създава условия за разширяване на погледа и познанията на всеки, който реши да интерпретира музиката на Н. Стойков. Той може да бъде повод за своеобразен диалог върху актуални изпълнителски проблеми.

Всичко казано дотук извежда логичното заключение на настоящата рецензия – предлагам на уважаемото жури да присъди на Велислава Стоянова образователната и научна степен “ДОКТОР”.